

Список використаних джерел

1. Піддячий В. Аксіологічні основи розвитку громадянської компетентності майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2018. Вип. 1-2. С. 15-21.
2. Піддячий М. І. Навчально-виховний процес профільної школи: соціально-професійне спрямування. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2014. Вип. 17. С. 98-105.
3. Піддячий М. І. Освіта і наука України : соціально-трудоий розвиток молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 2017. №13. С. 75-80.

ВЧИМОСЯ СТАВИТИ ЗАПИТАННЯ: ЧИ АКТУАЛЬНО ЦЕ ДЛЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ?

*Пометун Олена,
д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

Критичне мислення є серцем і душею навчання, і, з нашого погляду, в кінцевому рахунку важливіше, ніж опанування будь-якою конкретною частиною змісту або тематикою.

Очевидно, що «навчити когось думати» надмірно використовується і досить туманна фраза. Звичайно ж, це декларована мета системи освіти [1], але як ефективно оптимізувати цю концепцію, конкретизувати для переходу в реальні уміння учнів і здатність їх широко застосовувати? Одним із шляхів є постановка запитань.

Запитання відіграють надважливу роль і у самому процесі навчання, особливо навчання критичного мислення. Щоб учень перетворився на активний суб'єкт навчання, потрібно «увімкнути», «запалити» мислення дитини. Цю роль відіграють запитання. Навчальний зміст як процес мислення скеровується (спрямовується) запитаннями. Змінюючи запитання, ми змінюємо напрям мислення, міркування (наприклад в історичному матеріалі можемо бачити моральний, політичний та ін. аспекти). Технологія розвитку критичного мислення

орієнтована на запитання як основну рушійну силу мислення. Учнів необхідно повертати до їх власної інтелектуальної енергії. Думка залишається живою лише за умови, що відповіді стимулюють подальші запитання. Перевірити, чи дійсно учні активно вчатьс я можна дуже просто: попросити їх поставити 1-2 найбільш важливих запитання, які могли б допомогти зрозуміти те, що вони вчать безпосередньо зараз. Якщо в учнів нема запитань, це означає, що вони нічого не навчаються. І це свідчить про те, що учні «слухають вчителя», але їхні думки зайняті іншим.

Основні знання й уміння, якими має оволодіти сучасний вчитель історії, котрий прагне розвивати критичне мислення учнів, для свідомого запровадження у навчання запитання як інструмента розвитку мислення учнів, це насамперед:

- інформація щодо різних типів запитань, їхнього потенціалу, обмежень та особливостей;
- уміння визначати, де, в якій частині уроку, на якому матеріалі, який саме тип запитання буде оптимальним;
- як урізноманітнити урок за допомогою запитань;
- як коректно і ефективно формулювати запитання та як і навіщо вчити самих учнів ставити запитання.

Такі знання і уміння дадуть йому змогу впевнено використовувати запитання як інструмент розвитку мислення, мовлення і пізнавальної активності школярів та вирішити для себе практичні проблеми методики кожного уроку:

- яке запитання є головним, найкращим, важливішим тощо?
- Як диференціювати, класифікувати, оцінити запитання з точки зору ефективності їх використання на даному уроці?
- Як відібрати оптимальні запитання для того чи іншого навчального матеріалу чи його частини?
- Скільки має бути запитань?
- Як залучити всіх учнів до міркувань і відповідей?
- Як оцінити відповіді учнів і якість запитань?

Водночас проведені дослідження і спостереження дозволяють констатувати, що навчати дітей ставити запитання поки що складно для більшості вчителів.

Наведемо на підтримку цієї думки лише деякі дані. В експериментальному дослідженні вчителям пропонувалось контрольне завдання, де потрібно було прочитати текст з 4-х абзаців і протягом 5 хв. поставити до нього якомога більше запитань.

За підсумками контрольного завдання, яке виконали майже 50 вчителів зазначимо, що:

вчителі в середньому поставили до тексту по 3,5 запитання, причому лише половина сформулювала 4-6 запитань, а майже 27% встигли поставити лише 1-2 запитання. Це свідчить про те, що у швидко змінюваній ситуації навчання такі вчителі навряд чи здатні відкорегувати заготовлене заздалегідь запитання, допомогти учневі не роз'ясненням, а фокусуєчим чи додатковим запитанням;

достатньо складним виявляється для вчителів і формулювання відкритих запитань, вони складають лише 12% від загальної кількості пропонованих запитань;

цікаво й те, що вчителі застосовують у своїх запитаннях вкрай малий запас питальних слів, зокрема більше 50% запитань починається зі слова “чи”, майже 30% – зі слова “що”. На практиці це означає, що учням в основному пропонуються запитання, що передбачають відповідь “так” або “ні” або відтворення якихось положень прочитаного. Лише у 25% опитаних зустрічаємо слово “Чому” (дозволяє пояснювати, визначати зв'язки). А до 5% вчителів пропонують учням подумати “навіщо”, “що буде, якщо”, “Завдяки чому”, “Як”, “Чим може бути корисно”. А між тим кожне з питальних слів спрямовує наше мислення у новому напрямі, дозволяє подивитись на явище, що досліджуємо під новим кутом зору.

Спостереження також свідчать, що вчителі майже не ставлять цікавих запитань до відео чи інфографіки, ускладнюються систематизувати запитання на уроці та виводити учнів на високі рівні мислення за допомогою запитань.

Маємо зауважити, що такі результати пов'язані з майже повною відсутністю методичної літератури з цього питання, так само як і слабкої спрямованості підготовки (перепідготовки) вчителів у цьому напрямі. Все це має стати напрямами наступних досліджень, як і методика навчання учнів ставити запитання.

Ключові слова: компетентнісне навчання, запитання, критичне мислення.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2017. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

2. Studying history as educational space of critical thinking development/
Хуманітарни балканськи изследованя. 2018. № 1. С. 60-64.

ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Попова Людмила,
канд. пед. наук, доц., ст. наук. співробітник
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

Засоби навчання є одним зі складників освітнього процесу. Від методично доцільного їх застосування залежить продуктивність навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, набуття ними досвіду мовленнєвої діяльності, а відтак і ефективність формування предметної і ключових компетентностей. Вивчення наукових праць з окресленої проблеми спонукало до таких узагальнень: застосування засобів навчання на уроках української мови сприяє успішному досягненню визначеної мети й засвоєнню учнями знань, умотивовує їхню пізнавальну діяльність; уможливорює синтетичне засвоєння норм сучасної української літературної мови, сприяє залученню до різних видів мовленнєвої діяльності. У контексті компетентісно орієнтованого навчання української мови засоби навчання вважаємо репрезентантами інформації, що активізують пізнавальну діяльність учнів, стимулюють їх до оволодіння новим видом діяльності й моделювання шляхів застосування нових знань.

Учені виокремлюють різні функції засобів навчання. Крім *інформаційної*, *дидактичної* і *контрольної*, називають і такі: *навчальна*, *інформаційна*, *розвиваюча* (Т. Бербец); *пізнавальна*, *формуюча* (Я. Матвісів); *засвоєння нового матеріалу* (Н. Мойсеюк); *формуюча*, *систематизуюча*, *мотивуюча* (Л. Хоменко, О. Балалаєва) тощо. У контексті дослідження привертає увагу позиція П. Нечипуренка,